

(NIE)ZALEŻNOŚĆ UNIWERSYTETU

Spory i dyskusje o kształt dydaktyki
i nauki akademickiej w Polsce

Przemysław Chmielecki

(NIE)ZALEŻNOŚĆ UNIWERSYTETU

Spory i dyskusje o kształt dydaktyki
i nauki akademickiej w Polsce

AKAPIT

WYDAWNICTWO
EDUKACYJNE
TORUŃ
2021

Recenzenci

Prof. dr hab. Józef Górniewicz

Prof. dr hab. Zdzisław Wołk

Redaktor prowadzący

Marta Malinowska-Reich

Redaktor techniczny

Dawid Iwanowski

Korekta

Janina Malinowska

Projekt okładki

studio graficzne RASPBERRY.com.pl

© Copyright by Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT” s.c.

Toruń 2021

Wydawnictwo Edukacyjne „Akapit” znajduje się w wykazie Ministra Edukacji i Nauki wydawnictw naukowych publikujących recenzowane monografie naukowe (poziom I – 80 punktów, identyfikator Wydawnictwa 67600)

Druk publikacji dofinansowany przez Wyższe Baptistyczne Seminarium Teologiczne w Warszawie

ISBN 978-83-66951-03-7

Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT” s.c.

87–100 Toruń, ul. H. Piskorskiej 12/23

tel. 56 648 55 53, e-mail: info@weakapit.pl

Oferta wydawnicza oraz sprzedaż internetowa: www.weakapit.pl

tel. 601 880 321

Druk: Machina Druku, www.machinadruku.pl

Szukamy sposobu na osiągnięcie mądrości, zakładając, że każdy z nas jest do niej predysponowany. Ona jednak wymyka się nam, gdy tylko zwracamy się ku temu, co określamy jako nauki i sztuki, jak gdyby nie zasługiwały one na miano mądrości człowieka. Dusza twierdzi wszelako i obwieszcza stanowczo, [974c] że z natury przynależy jej mądrość, chociaż na czym ma ona polegać i jak oraz kiedy dusza wchodzi w jej posiadanie, tego już zgoła stwierdzić nie potrafi. Czy nie tak właśnie mają się sprawy z naszym uporczywym poszukiwaniem mądrości i z trudnościami w jej osiągnięciu, o wiele większymi niż mogliby się spodziewać ci spośród nas, którzy są w stanie rozumnie i systematycznie badać samych siebie i innych za pomocą wszelkiego rodzaju argumentów i rozmów?

Platon¹

(...) ludzie interpretują czy „definiują” wzajemnie swoje działania, zamiast na nie po prostu reagować

Herbert Blumer²

*Gdyby pominąć kłopoty interpretacyjne,
ta praca by nie powstała...*

¹ Platon (2012). *Epinomis*, przeł. A. Serafin, „Kronos”, nr 2, s. 6.

² H. Blumer (1984). *Społeczeństwo jako symboliczna interakcja*, [w:] E. Mokrzycki (red.), *Kryzys i schizma. Antyścjentystyczne tendencje w socjologii współczesnej*, t. 1. Warszawa: PIW, s. 71–72.

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	11
Wstęp	13
0.1. Przedmiot badań i podstawy metodologiczne	16
0.1.1. Przedmiot, problem i cele	16
0.1.2. Osadzenie teoretyczne	20
0.1.3. Kontekst instytucjonalny	24
0.2. Mapa pojęciowa	29
0.2.1. Zależność, wolność, autonomia i pochodne	30
0.2.2. Teleologia uniwersytetu	33
0.2.3. Pojęcia towarzyszące	35
0.3. Struktura książki	39

CZĘŚĆ I

TELEOLOGIA KLASYCZNEGO UNIwersYTETU	43
ROZDZIAŁ 1. „Klasyczny” etos Uniwersytetu – między zależnością a niezależnością	45
1.1. O początkach uniwersytetu	46
1.2. Idee uniwersytetu – wybrane modele	48
1.2.1. Model niemiecki	49
1.2.2. Model brytyjski	54
1.2.3. Model francuski	58
1.3. Cechy konstytutywne uniwersytetu	59
1.3.1. Wolność akademicka	60
1.3.2. Poszukiwanie prawdy	64
1.3.3. Rozwijanie myślenia teoretycznego	66
Podsumowanie	68

Część II

POSZUKIWANIE WYMIARÓW ZALEŻNOŚCI I NIEZALEŻNOŚCI NA UNIWERSYTECIE	71
ROZDZIAŁ 2. Wymiar strukturalny	73
2.1. Biurokratyzacja nauki i szkolnictwa wyższego	74
2.1.1. O zjawisku biurokracji	74
2.1.2. Początki biurokracji w nauce i szkolnictwie wyższym	77
2.1.3. Patologie systemu zarządzania nauką w Polsce Ludowej	78
2.1.4. Opór przedstawicieli środowiska akademickiego	82
2.2. „Skostnienie” akademickie	84
2.2.1. Wypaczenie relacji mistrz – uczeń	85
2.2.2. Reprodukacja <i>status quo</i>	88
2.2.3. Zgoda na bylejakość i obawa przed zmianą	91
2.2.4. Problem z zastępowalnością	96
2.2.5. Układ akademicki – sieci klientelistyczne	104
2.3. Wypaczona idea poprawności politycznej	107
Podsumowanie	110
ROZDZIAŁ 3. Wymiar polityczno-prawny	115
3.1. Regulacje polskie	117
3.1.1. Współczesne gwarancje ustawowe	118
3.1.1.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.	119
3.1.1.2. Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym	119
3.1.1.3. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce	123
3.1.2. Ogólna ocena zmian polskich regulacji w świetle wypowiedzi uczonych	130
3.2. Regulacje europejskie	143
3.2.1. Wielka Karta Uniwersytetów Europejskich	144
3.2.2. Konwencja Lizbońska z dnia 11 kwietnia 1997 r.	146
3.2.3. Deklaracja Sorbońska z dnia 25 maja 1998 r.	146
3.2.4. Deklaracja Bolońska z dnia 19 czerwca 1999 r.	147
3.2.5. Szczyty kontrolne w latach 2001–2018	148
3.2.6. Polska implementacja unijnych propozycji w obszarze szkolnictwa wyższego	153
Podsumowanie	156

ROZDZIAŁ 4. Wymiar ekonomiczny	163
4.1. Gwarancje ustawowe	164
4.1.1. Finansowanie szkolnictwa wyższego przez państwo	164
4.1.2. Debata o odpłatności edukacji akademickiej	167
4.2. Poszukiwanie (nie)zależności w wymiarach budżetu uniwersytetu	170
4.2.1. Subwencja państwowa	171
4.2.1.1. PKB	172
4.2.1.2. Kategoria uczelni	174
4.2.1.3. Algorytm podziału środków	177
4.2.2. Kosztochłonność kierunków studiów	182
4.2.3. Studenci	185
4.2.4. Pracownicy	190
4.2.4.1. Protesty środowiska akademickiego wobec poziomu wynagrodzeń	194
4.2.5. Infrastruktura uczelni	202
4.2.6. Komercjalizacja badań naukowych	203
Podsumowanie	206
ROZDZIAŁ 5. Wymiar społeczny	211
5.1. Między uniwersytetem tradycyjnym a przedsiębiorczym	212
5.2. Krytyczne wizje uniwersytetu przedsiębiorczego	219
5.2.1. Uniwersytet jako „stragan z towarami”	219
5.2.2. Uniwersytet jako „fabryka”	222
5.2.2.1. Uniwersytet jako „fabryka” produkująca pracowników ...	223
5.2.2.2. Uniwersytet jako zakład pracy wyobcowanej	231
5.2.3. Uniwersytet <i>instant</i> wygodny dla studenta	235
5.3. Opór środowiska akademickiego wobec urynkowienia	240
Podsumowanie	247
ROZDZIAŁ 6. Wymiar technologiczny	251
6.1. Widoczność w „sieci”	253
6.2. „Gra” w zbieranie punktów	256
6.2.1. Bazy publikacji	264
6.2.2. Publikacje anglojęzyczne	267
6.3. Dostępność a bezpieczeństwo	269
6.4. Nowoczesna nauka	270
6.4.1. Czy to koniec uniwersytetu jaki znamy?	273
6.4.1.1. „Maszyny uczące”	274
6.4.1.2. Edukacja na żądanie	278
Podsumowanie	280

Część III

IMPLIKACJE AKADEMICKIEJ ZALEŻNOŚCI DLA TELEOLOGII UNIwersYTETU	283
ROZDZIAŁ 7. Konsekwencje zależności	285
7.1. Znaczenie uniwersytetu	286
7.1.1. Konsekwencje zależności uniwersytetu	287
7.1.2. Droga środka Alasdaira MacIntyre'a	292
7.2. Między homogenizacją a różnorodnością w pejzażu polskich instytucji akademickich	295
7.2.1. Polski system szkolnictwa wyższego	295
7.2.2. Europejski punkt odniesienia	298
7.2.2.1. Struktura szkolnictwa niemieckiego	298
7.2.2.2. Struktura szkolnictwa brytyjskiego	300
7.2.2.3. Struktura szkolnictwa francuskiego	302
7.2.3. Linia demarkacyjna	305
Podsumowanie	306
Zakończenie	309
Wykorzystane źródła	315
Opracowania zwarte oraz artykuły w pracach zbiorowych	315
Artykuły w periodykach	333
Akty legislacyjne	338
Raporty	340
Źródła internetowe	341
Inne	345
Spis tabel	347
Spis schematów	349
Indeks nazwisk	351
Streszczenie	353
Summary	355
Zusammenfassung	357
Résumé	359

Przemysław Chmielecki
(NIE)ZALEŻNOŚĆ UNIwersYTETU
Spory i dyskusje o kształt dydaktyki i nauki akademickiej w Polsce
Toruń 2021

STRESZCZENIE

Niniejsza książka składa się z trzech połączonych ze sobą części. Część pierwsza, której odpowiada rozdział pierwszy, nakreśla teleologiczne podwaliny tradycyjnego uniwersytetu prezentując jego etos wypracowany w ramach trzech głównych modeli uniwersytetu europejskiego. Zostały w niej opisane rudymenty społecznej, edukacyjnej i wychowawczej misji uniwersytetu, a także jego cechy konstytutywne, z których szczególne znaczenie ma zasada wolności akademickiej uczonych i instytucjonalnej autonomii uniwersytetu. Część druga obejmuje pięć rozdziałów merytorycznych i stanowi jednocześnie najbardziej rozbudowany element struktury książki. Tematyka tych rozdziałów odpowiada wyznaczonym przez autora potencjalnym obszarom zależności współczesnego polskiego szkolnictwa wyższego i samych uczonych od: własnych ograniczeń, polityki i ram prawnych, ekonomii, rozlicznych oczekiwań społecznych czy wymogów technologicznych. I tak rozdział drugi, rozpoczynający tę część, koncentruje się na analizie obszaru strukturalnego i obyczajowego ulokowanego w „żywej tkance akademickiej”. Jest on wpisany w „akademickie DNA”, umieszczony w głowach samych uczonych, a znajduje widzialną formę w tworzonych przez nich strukturach instytucji naukowych. Innymi słowy, obejmuje zwyczajową organizację pracy, obyczaje akademickie, zespół dobrych praktyk i (nie)formalne kodeksy etyki uczonych. W tym obszarze autor przygląda się mechanizmom samoograniczającym uczonych i instytucje akademickie, a więc zarówno oddolnie inicjowanym zachowaniom uczonych, jak i wytworzonym przez nich, lub będącym wynikiem ich zaniedbania, mechanizmom krępującym podstawową funkcję nauki. Następny rozdział dotyczy uwarunkowań natury prawnej, zarówno na poziomie krajowych, jak i unijnych legislacji dotyczących szkolnictwa wyższego. Uczelnie są bowiem zobowiązane do podporządkowania literze prawa krajowego w kontekście ogólnym i szczególnym, a także odnoszącej się do szkolnictwa wyższego legislacji międzynarodowej (tu zasadniczo Unii Europejskiej). Rozdział czwarty dotyczy ekonomicznych warunków funkcjonowania instytucji akademickich. Autonomia finansowa struktur szkolnictwa wyższego rozciąga się między otrzymywanymi środkami z budżetu państwa a różnymi kosztami ponoszonymi

przez uczelnie. Tu nadrzędnym jest pytanie o możliwości finansowej niezależności uniwersytetu. Kolejny rozdział stanowi niejako kontynuację rozważań z rozdziału czwartego, koncentrując się na problematyce współczesnych oczekiwań wobec uniwersytetu. Mowa tu o paradygmacie uczelni przedsiębiorczej, która sprzężona z potrzebami gospodarki zmienia się z „świątyni wiedzy” w „fabrykę dyplomów”. Podejmowane są tu rozważania o uzawodowieniu studiów, prymacie natychmiastowej zastosowalności zdobytej wiedzy i przekształcenia jej w wysokie zarobki absolwentów – pracowników, a także spłyceń oferty edukacyjnej i alienacji pracowników naukowych. Rozdział szósty dotyczy nowego rodzaju zależności akademickiej – zależności od rozwiązań technologicznych, które wymuszają na akademikach zmiany zachowania oraz dostosowanie się do nowych regulacji. Mowa tu o „byciu widocznym w sieci”, preferencyjnym traktowaniu publikacji anglojęzycznych, presji interdyscyplinarności i przeliczaniu wszystkiego na takie lub inne punkty i wskaźniki. Ostatnią część stanowi analiza implikacji zależności uniwersytetu dla płaszczyzny celowości uniwersyteckiej. Podjęta została refleksja nad konsekwencjami zależności w przestrzeni akademickiej, w tym szczególnie na płaszczyźnie teleologii uniwersytetu, a także kwestia unikatowości uniwersytetu na tle innych instytucji edukacyjnych na poziomie wyższym. W końcowym fragmencie tej części został poruszony problem konieczności rozróżnienia uniwersytetu od wyższych szkół zawodowych na podstawie odmiennej teleologii, a także różnych zakresów przynależnej niezależności.

Przemysław Chmielecki
(NIE)ZALEŻNOŚĆ UNIWERSYTETU
Spory i dyskusje o kształt dydaktyki i nauki akademickiej w Polsce
Toruń 2021

SUMMARY

This book consists of three parts that are linked together. The first part outlines the teleological foundations of the traditional university by presenting its ethos developed within the three main models of the European university. This chapter describes the rudiments of the university's social, educational and upbringing mission, as well as its constitutive features, of which the principle of academic freedom for scholars and the institutional autonomy of the university are of particular importance in this work. The second part includes five substantive chapters and is at the same time the most extensive area of this dissertation. The subject matter of the chapters corresponds to the potential areas of dependence of contemporary Polish higher education and the scholars outlined by the author. The author presents the areas of potential dependence of universities on their own limitations, policy and legal framework, economy, numerous social expectations or technological requirements. The second chapter focuses on the analysis of the structural and moral area located in the "living academic tissue". It is inscribed in the "academic DNA", placed in the minds of scientists themselves, and finds a visible form in the structures of scientific institutions they create. In other words, it includes the usual organization of work, academic customs, a set of good practices and (un)formal codes of ethics for scholars. In this area, the author examines the self-limiting mechanisms of scholars and academic institutions, i.e., both the grassroots-initiated behaviours of scientists and the mechanisms that impede the basic function of science, created by them, or resulting from their neglect. The next chapter deals with the legal considerations, both at the national and EU level, concerning higher education. This is because universities are obliged to subject the letter of national law in the general and specific context, as well as international (here essentially European) legislation relating to higher education. The fourth chapter deals with the economic conditions of the functioning of academic institutions. The financial autonomy of higher education structures extends between funds received from the state budget and various costs incurred by universities. The overriding question here is the possibility of the university's financial independence. The next chapter is, in a way, a continuation of

the considerations from chapter four, because it deals with the issues of contemporary expectations towards the university. We are talking about the paradigm of an entrepreneurial university, which, coupled with the needs of the economy, changes from a “temple of knowledge” to a “diploma factory”. Considerations are made here on the professionalization of studies, the primacy of the immediate applicability of the acquired knowledge and its transformation into high earnings of graduates-employees, as well as the shallowing of the educational offer and alienation of researchers. Chapter six deals with a new type of academic dependency – dependence on technological solutions that force academics to change their behaviour and adapt to new regulations. It is about “being visible on the web”, preferential treatment of English-language publications, the pressure of interdisciplinarity and converting everything into some or other points and indicators. The last part is an analysis of the implications of the university’s dependence for the level of university purposefulness. A reflection was made on the consequences of dependencies in the academic space, especially in the field of university teleology, as well as the issue of the uniqueness of the university compared to other educational institutions at the higher level. The last part deals with the problem of the necessity to distinguish between universities and higher vocational schools on the basis of different teleology, as well as various scopes of independence.

Przemysław Chmielecki
(NIE)ZALEŻNOŚĆ UNIwersYTETU
Spory i dyskusje o kształt dydaktyki i nauki akademickiej w Polsce
Toruń 2021

ZUSAMMENFASSUNG

Dieses Buch besteht aus drei Teilen, die miteinander verbunden sind. Der erste Teil skizziert die teleologischen Grundlagen der traditionellen Universität, indem er ihr Ethos vorstellt, das innerhalb der drei Hauptmodelle der europäischen Universität entwickelt wurde. Dieses Kapitel beschreibt die Grundlagen der sozialen, erzieherischen und erzieherischen Mission der Universität sowie ihre konstitutiven Merkmale, von denen das Prinzip der akademischen Freiheit für Wissenschaftler und die institutionelle Autonomie der Universität in dieser Arbeit von besonderer Bedeutung sind. Der zweite Teil umfasst fünf inhaltliche Kapitel und ist gleichzeitig der umfangreichste Bereich dieser Dissertation. Der Gegenstand der Kapitel entspricht den potenziellen Abhängigkeitsbereichen der zeitgenössischen polnischen Hochschulbildung und den vom Autor skizzierten Wissenschaftlern. Der Autor stellt die Bereiche vor, in denen die Universitäten möglicherweise von ihren eigenen Grenzen, politischen und rechtlichen Rahmenbedingungen, der Wirtschaftlichkeit, zahlreichen sozialen Erwartungen oder technologischen Anforderungen abhängig sind. Das zweite Kapitel konzentriert sich auf die Analyse des strukturellen und moralischen Bereichs im „lebenden akademischen Gewebe“. Es ist in die „akademische DNA“ eingeschrieben, die den Wissenschaftlern selbst in den Sinn kommt, und findet eine sichtbare Form in den Strukturen der von ihnen geschaffenen wissenschaftlichen Institutionen. Mit anderen Worten, es umfasst die übliche Arbeitsorganisation, akademische Bräuche, eine Reihe bewährter Praktiken und (un)formale Ethikkodizes für Wissenschaftler. In diesem Bereich untersucht der Autor die selbstlimitierenden Mechanismen von Wissenschaftlern und akademischen Institutionen, d. H. Sowohl das von der Basis initiierte Verhalten von Wissenschaftlern als auch die Mechanismen, die die von ihnen geschaffene oder aus ihrer Vernachlässigung resultierende Grundfunktion der Wissenschaft behindern. Das nächste Kapitel befasst sich mit den rechtlichen Erwägungen sowohl auf nationaler als auch auf EU-Ebene in Bezug auf die Hochschulbildung. Dies liegt daran, dass die Universitäten verpflichtet sind, das Schreiben des nationalen Rechts im allgemeinen und spezifischen Kontext sowie die internationale

(hier im Wesentlichen europäische) Gesetzgebung in Bezug auf die Hochschulbildung zu unterwerfen. Das vierte Kapitel befasst sich mit den wirtschaftlichen Bedingungen für das Funktionieren akademischer Einrichtungen. Die finanzielle Autonomie der Hochschulstrukturen erstreckt sich zwischen Mitteln aus dem Staatshaushalt und verschiedenen Kosten, die den Universitäten entstehen. Die übergeordnete Frage ist hier die Möglichkeit der finanziellen Unabhängigkeit der Universität. Das nächste Kapitel ist in gewisser Weise eine Fortsetzung der Überlegungen aus Kapitel vier, da es sich mit den Fragen der gegenwärtigen Erwartungen an die Universität befasst. Wir sprechen über das Paradigma einer unternehmerischen Universität, die sich in Verbindung mit den Bedürfnissen der Wirtschaft von einem „Tempel des Wissens“ zu einer „Diplomfabrik“ wandelt. Hierbei werden Überlegungen zur Professionalisierung des Studiums, zum Vorrang der unmittelbaren Anwendbarkeit des erworbenen Wissens und seiner Umwandlung in ein hohes Einkommen von Absolventen-Mitarbeitern sowie zur Verringerung des Bildungsangebots und zur Entfremdung von Forschern angestellt. Kapitel 6 befasst sich mit einer neuen Art von akademischer Abhängigkeit – der Abhängigkeit von technologischen Lösungen, die Akademiker dazu zwingen, ihr Verhalten zu ändern und sich an neue Vorschriften anzupassen. Es geht um „im Internet sichtbar sein“, die bevorzugte Behandlung englischsprachiger Veröffentlichungen, den Druck der Interdisziplinarität und die Umwandlung von allem in einige oder andere Punkte und Indikatoren. Der letzte Teil ist eine Analyse der Auswirkungen der Abhängigkeit der Universität auf den Grad der Universitätszielstrebigkeit. Es wurde über die Folgen von Abhängigkeiten im akademischen Raum, insbesondere im Bereich der Hochschulteologie, sowie über die Frage der Einzigartigkeit der Universität im Vergleich zu anderen Bildungseinrichtungen auf höherer Ebene nachgedacht. Der letzte Teil befasst sich mit dem Problem der Notwendigkeit, zwischen Universitäten und höheren Berufsschulen auf der Grundlage unterschiedlicher Teleologie sowie verschiedener Bereiche der Unabhängigkeit zu unterscheiden.

Przemysław Chmielecki
(NIE)ZALEŻNOŚĆ UNIWERSYTETU
Spory i dyskusje o kształt dydaktyki i nauki akademickiej w Polsce
Toruń 2021

RÉSUMÉ

Ce livre se compose de trois parties liées entre elles. La première partie expose les fondements téléologiques de l'université traditionnelle en présentant son ethos développé au sein des trois principaux modèles de l'université européenne. Ce chapitre décrit les rudiments de la mission sociale, éducative et éducative de l'université, ainsi que ses caractéristiques constitutives, dont le principe de la liberté académique des universitaires et l'autonomie institutionnelle de l'université revêtent une importance particulière dans ce travail. La deuxième partie comprend cinq chapitres de fond et est en même temps le domaine le plus étendu de cette thèse. Le sujet des chapitres correspond aux domaines potentiels de dépendance de l'enseignement supérieur polonais contemporain et des chercheurs décrits par l'auteur. L'auteur présente les domaines de dépendance potentielle des universités vis-à-vis de leurs propres limites, du cadre politique et juridique, de l'économie, des nombreuses attentes sociales ou des exigences technologiques. Le deuxième chapitre se concentre sur l'analyse de la zone structurale et morale située dans le «tissu académique vivant». Elle est inscrite dans «l'ADN académique», placée dans l'esprit des scientifiques eux-mêmes, et trouve une forme visible dans les structures des institutions scientifiques qu'ils créent. En d'autres termes, il inclut l'organisation habituelle du travail, les coutumes académiques, un ensemble de bonnes pratiques et des codes d'éthique (in)formels pour les universitaires. Dans ce domaine, l'auteur examine les mécanismes d'autolimitation des chercheurs et des institutions académiques, c'est-à-dire à la fois les comportements des scientifiques initiés à la base et les mécanismes qui entravent la fonction fondamentale de la science, créée par eux, ou résultant de leur négligence. Le chapitre suivant traite des considérations juridiques, tant au niveau national qu'europpéen, concernant l'enseignement supérieur. En effet, les universités sont tenues de soumettre la lettre de la loi nationale dans le contexte général et spécifique, ainsi que la législation internationale (ici essentiellement européenne) relative à l'enseignement supérieur. Le quatrième chapitre traite des conditions économiques de fonctionnement des établissements universitaires. L'autonomie financière des structures d'enseignement supérieur s'étend entre

les fonds reçus du budget de l'Etat et les divers coûts supportés par les universités. La question primordiale ici est la possibilité de l'indépendance financière de l'université. Le chapitre suivant s'inscrit en quelque sorte dans la continuité des réflexions du chapitre quatre, car il traite des enjeux des attentes contemporaines envers l'université. Il s'agit du paradigme d'une université entrepreneuriale qui, couplée aux besoins de l'économie, passe d'un «temple de la connaissance» à une «usine à diplômés». Des considérations sont ici prises sur la professionnalisation des études, la primauté de l'applicabilité immédiate des connaissances acquises et sa transformation en hauts revenus des diplômés-salariés, ainsi que sur la raréfaction de l'offre éducative et l'aliénation des chercheurs. Le chapitre six traite d'un nouveau type de dépendance académique – la dépendance à des solutions technologiques qui obligent les universitaires à modifier leur comportement et à s'adapter aux nouvelles réglementations. Il s'agit «d'être visible sur le web», d'un traitement préférentiel des publications de langue anglaise, de la pression de l'interdisciplinarité et de tout transformer en certains ou d'autres points et indicateurs. La dernière partie est une analyse des implications de la dépendance de l'université sur le niveau de détermination universitaire. Une réflexion a été menée sur les conséquences des dépendances dans l'espace académique, en particulier dans le domaine de la téléologie universitaire, ainsi que sur la question de l'unicité de l'université par rapport aux autres établissements d'enseignement de niveau supérieur. La dernière partie traite du problème de la nécessité de faire la distinction entre les universités et les écoles professionnelles supérieures sur la base d'une téléologie différente, ainsi que de divers champs d'indépendance.